

Lausunto Valtiovarainministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi hyvinvointialueesta annetun lain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta (kohdennettu alijäämän kattamista koskevan määräajan jatkaminen)

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/20605/2025

Suomen Tilintarkastajat ry (ST) kiittää mahdollisuudesta lausua otsikkoasiassa ja esittää seuraavassa käytännön huolenaiheita tilintarkastajien näkökulmasta.

Hyvinvointialueiden taloudellinen tilanne on ollut haastava vuosina 2023–2024. Alijäämät ovat monilla hyvinvointialueilla merkittäviä, ja nykyinen lainsäädännössä säädetty kattamisajanjakso on usealle alueelle julkisuudessa olleiden tietojen mukaan käytännössä mahdoton saavuttaa. Hyvinvointialueet ovat aloittaneet toimintansa vuonna 2023, ja velvoitettujen perustuslaillisten palveluiden sopeuttaminen on hidasta. Monilla alueilla väestö ikääntyy ja sairastavuus lisääntyy, mikä kasvattaa palvelutarvetta ja rajoittaa mahdollisuuksia palveluiden karsimiseen. Toisaalta alijäämien kattaminen edellyttää merkittäviä palveluverkkomuutoksia ja toiminnan tehostamista, joiden toteutus vie väistämättä aikaa.

Nyt lausunnolla oleva luonnos hallituksen esitykseksi (HE-luonnos 25.9.2025) mahdollistaisi pidennetyn ajan kertyneen alijäämän kattamiseen niille hyvinvointialueille, jotka pystyvät saavuttamaan positiivisen tuloksen vuonna 2025.

ST kiinnittää huomiota siihen, että hyvinvointialueiden lähtökohdat ovat olleet keskenään hyvin erilaiset niin taloudellisesti kuin toiminnan järjestämisen näkökulmasta. Osa hyvinvointialueista on käynnistänyt sopeutustoimia, mutta näiden vaikutukset eivät realisoidu riittävästi vuodelle 2025. Kuten HE-luonnoksessa (s. 14) on

todettu, tämän esityksen vaikutukset kohdistuisivat siten vain noin kolmeen hyvinvointialueeseen.

Lakiehdotuksen mukaan hakemus määräjän pidentämisestä tehtäisiin tilinpäätöstietojen 2025 perusteella kesäkuussa 2026. Valtiovarainministeriön päätös voitaisiin tällöin huomioida vuoden 2027 talousarviossa, joka laaditaan syksyllä 2026. Ehdotettu prosessi parantaisi suunnitelmallisuutta, mutta vain, jos valtiovarainministeriön päätös määräjän pidentämisestä on käytettävissä vuoden 2027 talousarviota laadittaessa.

ST kiinnittää lisäksi huomiota keskeneräisten hallinto-oikeusprosessien vaikutuksiin. Tuoreessa Itä-Suomen hallinto-oikeuden päätöksessä (2306/2025, 15.10.2025) kumottiin hyvinvointialueen talousarviopäätös vuodelle 2025, koska siinä oli kattamatonta alijäämää vuoden 2026 lopussa. Mikäli tulkinta jää pysyväksi, käytännössä useiden hyvinvointialueiden talousarviot vuosille 2025–2026 ovat hyvinvointialuelain vastaisia, koska niissä ei ole mahdollista osoittaa alijäämien kattamista nykyisen määräjän puitteissa. Asiaan kytkeytyy lisäksi mahdollisen lisärahoituksen huomioiminen budjettivalmistelussa sekä alijäämän kattamisvelvoitteeseen ja perustuslain palveluvelvoitteeseen liittyvä ristiriita, josta voi seurata jonkin lain rikkominen.

Lakiehdotuksessa todetaan (s. 8), ettei hyvinvointialue voi laiminlyödä talouden tasapainottamista turvautumatta lisärahoitukseen sen edellytysten täytyessä, mutta lisärahoitusta ei myönnetä alijäämän kattamiseen. Samalla talousarvion tulee olla realistinen ja perustua todellisiin tulo- ja menotietoihin. Tämä osoittaa lainsäädäntö- ja tulkintaympäristön ristiriitaisuutta. Lisäksi on huomionarvoista, että alijäämän kattamistoimet saattavat vaarantaa nykyisten palveluiden tuottamisen rahoittamisen ja alijäämäinen hyvinvointialue voi katsoa alijäämiä kattaessaan tarpeelliseksi hakea ja katsoa olevansa lain nojalla oikeutettu saamaan lisärahoitusta nykyisen palvelutuotannon rahoittamiseen. Samalla lisärahoituksen maksaminen edellyttää kuitenkin valtioneuvoston päätöstä.

Tilintarkastaja joutuu vastuuvapausarviossaan yhteensovittamaan hyvinvointialuelain talouden tasapainosäännökset, perustuslain velvoitteet palveluiden tuottamiseen ja hyvinvointialueiden rahoituslain suoman oikeuden lisärahoituksen saamiseen ja siihen liittyvän valtioneuvoston päätöksenteon sekä hyvinvointialueen talousarvion laadintaperiaatteet. Tilintarkastajalla ei ole edellytyksiä arvioida sitä, mikä on talouden

tasapainotuksen kannalta riittävä ja samalla perustuslain palveluvelvoitteen täyttävä tasapainottamistoimi. Käytännössä nykyisessä lainsäädäntötilanteessa ja em. hallinto-oikeuden ratkaisun puitteissa tilintarkastajan voi olla mahdotonta yhteensovittaa edellä todettuja ristiriitoja.

Edellä esitetyn perusteella ST katsoo, että positiivisen tuloksen saaminen pitäisi sitoa vähintäänkin vuoden 2026 tilanteeseen HE-luonnoksessa ehdotetun 2025 sijaan. Tai vaihtoehtoisesti pidennetty kattamisaika tulisi myöntää myös niille hyvinvointialueille, jotka laatisivat ennalta määrättyyn määräaikaan mennessä uskottavan ja kattavan valtiovarainministeriön erikseen hyväksymän sopeutussuunnitelman talouden tasapainottamiseksi. Tämä lisäisi sääntelyn yhdenvertaisuutta, mahdollistaisi hyvinvointialueille realistiset toimenpiteet ja turvaisi palvelut hyvinvointialueiden asukkaille sekä vakautta niissä työskenteleville.

Suomen Tilintarkastajat ry